

Plan van Aanpak Moestuin de Haar 2024

Versie 15 december 2023

Inhoudsopgave

Inleiding	3
1. Natuur, Milieu en Duurzaamheid	5
<i>Betaalbare en duurzame energie – SDG 7</i>	5
Plannen voor 2024.....	5
<i>Industrie, Innovatie en Infrastructuur – SDG 9</i>	5
Plannen voor 2024.....	6
<i>Duurzame steden en gemeenschappen – SDG 11</i>	7
<i>Verantwoorde consumptie en productie – SDG 12</i>	8
Plannen voor 2024.....	10
<i>Klimaatactie – SDG 13</i>	10
Plannen voor 2024.....	10
<i>Leven op het land – SDG 15</i>	11
Plannen voor 2024.....	12
2. Cultuur en Historie	13
<i>Duurzame steden en gemeenschappen – SDG 11</i>	13
Plannen voor 2024.....	13
3. Mens, Zorg en Maatschappij	15
<i>Goede gezondheid en Welzijn – SDG 3</i>	15
<i>Kwaliteitsonderwijs – SDG 4</i>	15
Plannen voor 2024.....	16
<i>Waardig werk en economische groei – SDG 8</i>	16
Plannen voor 2024.....	16
<i>Partnerschappen om doelstellingen te bereiken – SDG 17</i>	17
Plannen voor 2024.....	17
<i>Winterrust</i>	17
4. Financiering van het Plan van Aanpak	18
<i>Projecten Leader-POP3 traject</i>	19
<i>Fondsenwerving</i>	19
Bijlage A – MAEX, Social Handprint	20
Bijlage B – Organisatie van Moestuin de Haar	21

Inleiding

Stichting Moestuin de Haar heeft een overeenkomst met VOF Zelfoogsttuin de Haar. In deze VOF werken vier tuinders samen, ieder als eerste aanspreekpunt voor bijvoorbeeld de groenteteelt, de bloemeteelt, de opkweek en de vrijwilligersorganisatie. Zo dragen zij samen zorg voor het 'reilen en zeilen' van de tuin.

Binnen de kaders van haar doelstellingen probeert Stichting Moestuin de Haar de tuinders van de VOF zo goed mogelijk te faciliteren bij deze operationele uitvoering.

De stichting zorgt dan ook voor toekomstige vernieuwing van infrastructuur, materialen en de gereedschappen die in beheer zijn van de stichting. Daarnaast bevordert de stichting de cultuurhistorische waarde en faciliteert om educatie aan de scholen in de omgeving mogelijk te maken.

Dit Plan van Aanpak (PVA) betreft daarom specifiek de activiteiten van de stichting, uiteraard in afstemming met de tuinders. Als u leest tuinders dan gaat dit over VOF Zelfoogsttuin de Haar. Bij de stichting of Moestuin de Haar betreft dit stichting Moestuin de Haar.

De jaren 2019 tot en met 2021 waren de startfase van de moestuin. In de jaren 2022 en 2023 is de doorgroei grotendeels gerealiseerd. Grotendeels, want op het gebied van de groente- en bloemeteelt in de volle grond is de steadyfase in 2023 bereikt maar juist in de eigen opkweek gaan we in 2024 in de doorgroei fase komen door het gebruik van de muurkas. Maar ook op het gebied van cultuurhistorie, educatie en overige initiatieven groeit Moestuin de Haar nog door.

Dat dit gezien en gewaardeerd wordt blijkt uit het feit dat het project 'Historische Moestuin de Haar weer in ere hersteld en in bedrijf' de [Leader periodeprijs 2016-2022](#) heeft gewonnen in het gebied Weidse Veenweiden.

De vakjury twijfelde tussen twee projecten en vormde 50% van het eindoordeel. De overige 50% was een publieksjury. Van die stemmen was door 2/3 van de stemmers op Moestuin de Haar gestemd.

Foto uitreiking Leader Periodeprijs 2016-2022

Maar daar hield het niet op. Voor de afvaardiging naar de Europese Leaderperiodeprijzen werd Moestuin de Haar ook geselecteerd, naast twee andere projecten. De uitslag hiervan weten we volgend jaar.

Leader is een subsidieregeling die is bedoeld voor projecten gericht op het versterken van het landelijk gebied door het behoud van de leefbaarheid van het platteland, het versterken van de sociale cohesie en het behouden/versterken van het voorzieningenniveau.

Plan van Aanpak

Dit PVA is in zijn opzet gericht op wat de tuin te bieden heeft naast de teelt en waarin daar doorgroei mogelijk is. Daarnaast geeft het een beeld of en waar Moestuin de Haar meer kan gaan bijdragen aan de gemeenschap.

Op deze wijze is Moestuin de Haar in staat om te laten zien wat de bijdrage aan de gemeenschap is, want één ding is zeker: Moestuin de Haar wil met zijn bestaan impact maken op zijn omgeving!

Het Plan van Aanpak 2024 is opgedeeld in vier hoofdstukken:

1. Natuur, Milieu en Duurzaamheid
2. Cultuur en Historie
3. Mens, Zorg en Maatschappij
4. Financiering van het Plan van Aanpak

Maatschappelijke impact

Al enkele jaren maakt Moestuin de Haar gebruik van de Maatschappelijke AEX (MAEX), een blauwdruk voor het meten van duurzaamheid. Zie hiervoor de [site van MAEX](#).

De Sustainable Development Goals (SDG's) waar MAEX de metingen mee doet gebruiken we sinds 2023 als leidraad voor ons Plan van Aanpak. Meer over wat er onder welke SDG's valt en op welke wijze MAEX meet kunt u ook vinden op hun site.

Deze werkwijze helpt ons op verschillende manieren:

- Het helpt onze gedachten over de toekomst te ordenen;
- Het helpt ons aansluiting te zoeken bij ideeën die in breder maatschappelijk verband door beleidsmakers en overheden worden uitgedragen;
- Het helpt ons om meer aansluiting te zoeken bij subsidienten, die bepaalde SDG's toejuichen en willen ondersteunen.

In 2023 hebben we voor het eerst ons PVA opgezet aan de hand van de 17 SDG's, zoals die in 2015 internationaal zijn overeengekomen door de Verenigde Naties. In dit plan voor 2024 kijken we dus ook voor het eerst op deze wijze terug naar de resultaten uit 2023. Daarmee is het dan ook mogelijk of het gelukt is om een antwoord te geven op de vraag die we onszelf vorig jaar stelde in het PVA: Hoe zorgen we ervoor dat de duurzame ontwikkeldoelen beter verankerd worden in de uitgangspunten van Moestuin de Haar?

In 2024 willen we in ieder geval in samenwerking met de tuinders onze aandacht in de communicatie verstevigen op het gegeven dat Moestuin de Haar werkt volgens het concept van een CSA (Community Supported Agriculture).

Dat wil zeggen een gemeenschap als basis waarbij bewoners en lokale landbouwers (in ons geval de tuinders) samenwerken. In de tijden dat de wereld door corona werd beheerst was dit een vanzelfsprekendheid. Gedurende 2022 en 2023 zien we dat de samenwerking weer moet concurreren met de overige sociale activiteiten die weer toegankelijk zijn geworden.

Zoals elk jaar vragen we voor ons Plan van Aanpak ook de feedback en input van onze klankbordgroep. De klankbordgroep bestaat uit vrijwilligers en oogstdeelnemers. Voor het PVA van 2024 zijn we hen weer dankbaar voor de geleverde input.

We wensen je veel leesplezier met onze plannen voor 2024 en horen graag terug hoe je het hebt ervaren! Laat het ons weten via stichting@moestuindehaar.nl.

1. Natuur, Milieu en Duurzaamheid

Betaalbare en duurzame energie – SDG 7

Zonne stroom

Onze stroomaansluiting is nog steeds via Emmaus.

We maken maximaal gebruik van hun zonnestroom die opgewekt wordt op de daken van hun gebouwen.

Muurkas

Voor het verwarmen van deze kas is geen fossiele brandstof nodig. De nieuw te bouwen muurkas maakt gebruik van de warmte van de muur, die door de zon opgewarmd wordt. In de nieuwe muurkas gaan de tuinders in 2024 zelf de opkweek verzorgen. Hierdoor ontstaat de gelegenheid om los van de (biologische) groothandel eigen soorten te kiezen en deze biologisch op te kweken. De muurkas wordt zodanig gebouwd dat deze past in het cultuurerfgoed van de bijzondere plek die Moestuin de Haar is. Hierover leest u verderop in dit plan meer, bij het hoofdstuk cultureel erfgoed.

Plannen voor 2024

Opwekken eigen stroom

Bij de muurkas is wateropvang gerealiseerd die op enige wijze bij de teelt dient te komen, zoals hierboven beschreven. Gedurende 2023 is het idee ontstaan om op basis van enkele zonnepanelen, en mogelijk een accu, de pomp van stroom te voorzien.

Industrie, Innovatie en Infrastructuur – SDG 9

Samenwerking

Samen met Plant voor Plant is in 2023 weer een teeltvak gedeeld voor de zaailingen. Met deze organisatie delen we een gezamenlijke aanhanger die in onderling overleg goed wordt ingezet door ons beide.

In 2023 is voor het eerst samengewerkt met vrijwilligers van de Vrienden van het wijkpark Maarssenbroek. Zij hebben geholpen bij het verwijderen van riet en bramen langs de slootkant aan de kasteelzijde. Dit is een klus die je met een zeis doet, kennis over het goed uitvoeren van deze klus is bij ons beperkt aanwezig. Fijn dat we zo in samenwerking dan toch het onderhoud goed kunnen doen.

Muurkas

In september 2023 is door de Gemeente Utrecht de vergunning definitief verleend voor de bouw van een muurkas tegen de historische tuinmuur aan de noordzijde van de moestuin. Het wordt een geheel nieuwe glazen kas, met een ontwerp dat refereert aan de muurkassen die hier in het verleden hebben gestaan.

Natuurmonumenten, als eigenaar van de grond en tuinmuur, was vooraf al akkoord met het ontwerp. Dit was voor ons een vereiste voor het indienen van de vergunning omdat er ook een recht van opstal voor de muurkas nodig is.

De muurkas wordt 28 meter lang en 4 meter breed, bedoeld voor de opkweek van planten en groente. In een deel van de muurkas komt de teelt van druiven. In dit deel is het ook mogelijk om rondleidingen te starten en bij slecht weer een deel van de lessen van de scholen op te vangen.

Gezond gereedschap

De term gezond gereedschap is een term waarbij de woorden direct zeggen waar het over gaat. Wat is zwaar om te doen op de moestuin? Waar zijn dingen niet handig? Op basis daarvan investeert de stichting in gereedschap dat verlichting brengt in de werkzaamheden, zoals de elektrische platte kar die is aangeschaft. Daarmee zorgen we voor goede arbeidsomstandigheden voor de vrijwilligers en de tuinders. En bij de vrijwilligers zorgt het er tevens voor dat de aanwezige (oudere) vrijwilligers langer in staat worden gesteld om hun bijdrage te leveren en zo onderdeel uit te blijven maken van de CSA. Dit draagt weer bij aan hun persoonlijke gezondheid is onze mening.

Opkweek

Op dit moment vindt er eigen opkweek op de moestuin plaats. Met de komst van de muurkas willen we dit in 2024 uitbreiden maar tegelijk ook verder professionaliseren. Dat betekent dat er behoefte is aan eb- en vloedtafels, zaaitafels en zaaitrays, middelen die de uitbreiding en professionalisering, mogelijk maken in het komende jaar. Voor het seizoen van 2025 ontstaan dan mogelijkheden om keuzes te maken voor het eigen aanbod die tot verbreding van het assortiment kunnen leiden.

Plannen voor 2024

Gezond gereedschap, de volgende stap

In 2023 is er geïnvesteerd in gezond gereedschap. Dit heeft voor de moestuin gezorgd dat er lichter te werken is, efficiënter te werken is en daarmee de effectiviteit van het vrijwilligers- en tuinderswerk is gegroeid. We doen meer met minder en houden iedereen langer betrokken!

Wat in 2023 een grote rol heeft gespeeld in het opstarten van het seizoen is het feit dat een loonwerker met zwaar materieel de eerste bewerking van de moestuin doet. Met de natte start van het seizoen was dat niet gelijk mogelijk omdat dan de grond te leiden heeft.

Als er een eigen kleine trekker aanwezig zou zijn geweest dan was het zeven weken wachten niet nodig geweest en had het teeltseizoen eerder kunnen starten. Met de aanschaf van een kleine trekker met een aantal 'te koppelen werktuigen', zoals een frees of kar met voorlader, is zelfs de inzet in het hele teeltseizoen mogelijk. Deze wens is dus hoog op het lijstje van de tuinders.

Het onkruidvrij houden van het oost/west pad is erg arbeidsintensief. Draaiende borstels op Ferrari of bosmaaier of nieuwe trekker zijn welkom.

Waterpomp bij de muurkas

Het doel was om dit al in 2023 te realiseren, om zo de wateropvang te kunnen benutten voor de teelt. Door de vertraging in de bouw van de muurkas is hier geen aandacht voor geweest. In 2024 is oppakken van dit punt een must.

Recht van opstal en pachtovereenkomst met Natuurmonumenten

Voor de muurkas is een afhankelijk recht van opstal nodig met Natuurmonumenten. In relatie daarmee passen we de pachtovereenkomst die we hebben ook aan. Die zou eind 2024 aflopen maar vervangen we tegelijk met het recht van opstal van de muurkas. De nieuwe duur van de pachtovereenkomst is 15 jaar. Dit proces is nog gaande op het moment van schrijven van ons plan van aanpak.

Duurzame steden en gemeenschappen – SDG 11

De Gemeenschap

De tuinders hebben het concept CSA (Community Supported Agriculture) als basis, waarbij een duurzame gemeenschapsvorm het uitgangspunt is. Bij het Avondschoffelen waren telkens enkele vrijwilligers aanwezig. Het mogelijk maken van werken in de avond was een wens vanuit vrijwilligers om aan te sluiten bij hun mogelijkheden tot inzet qua tijd. Met succes dus!

Nieuw dit jaar was de Yoga op de tuin. Hierbij is de tuin niet de initiatiefnemer maar wordt in overleg met de tuinders wel de ruimte (aan)geboden om dit mogelijk te maken. Het minimumaantal deelnemers werd elke keer gehaald, geen avond is uitgevallen.

In het najaar hebben de tuinders een evaluatie gehouden en daaruit blijkt dat 90% van de oogstdeelnemers zich betrokken voelt bij Moestuin de Haar en haar tuinders. Een hoge score waar we trots op zijn.

Oogstfeest

Om de gemeenschap te versterken is jaarlijks een Oogstfeest voor alle oogstdeelnemers. Al met al een prachtige dag op zaterdag 16 september 2023. Met elkaar zijn er op die dag ongeveer 1300 pompoenen geogst.

Vrijwilligers dagen

Voor de vele vrijwilligers waar de moestuin mee samenwerkt is er ook jaarlijks een moment om stil te staan bij de inzet en te bedanken voor hun bijdrage. Op zaterdag 4 november is er een bezoek gebracht aan het Voedselbos, dat ook in Landgoed Haarzuilens aanwezig is net als onze moestuin. Aansluitend was er een gezellige borrel op de moestuin.

Op zaterdag 1 juli waren de vrijwilligers uitgenodigd om met elkaar de afronding en opening van de middentuin te vieren. De tuinders verzorgden de borrel en de vrijwilligers de hapjes, veelal gemaakt met teelt van de tuin. Naast het genieten van elkaars hapjes werden ook de recepten hiervoor met elkaar uitgewisseld.

Open Dagen

Vorig jaar schreven we dat we wilden kijken naar mogelijkheden om meer deel te nemen aan externe activiteiten. We werden ingehaald door de werkelijkheid. Moestuin de Haar is bekend in zijn omgeving. Het effect is dat er vele aanvragen komen bij de tuinders en de stichting over het meewerken, deelnemen aan, aanwezig te zijn of een presentatie te geven bij een externe activiteit.

Dat maakt dus dat je keuzes moet maken. Als het past bij onze doelstellingen, als tuinders en stichting, en het lukt in de bemensing dan nemen we deel. Zoals u leest organiseren we op de tuin ook onze eigen dagen met activiteiten, dus alles doen wat leuk lijkt gaat gewoon niet lukken. Enkele voorbeelden hiervan zijn:

- 125-jarig bestaan van Haarzuilens met een eigen plantjesmarkt op 13 mei;
- Jaarlijkse Lentemarkt van Emmaus op 27 mei;
- Jaarlijkse Feestmarkt van Emmaus op 26 augustus;
- Klimaatweek op 4 november.

Educatieve impuls

De realisatie van het mooiste klaslokaal van Nederland in de middentuin van Moestuin de Haar is een van de hoogtepunten van 2023. Bij de middentuin zijn informatieborden geplaatst waarop de verbinding tussen het kasteel en de moestuin wordt weergegeven.

Inclusief een QR-code waarmee dan op de smartphone een blik op de middentuin ontstaat vanuit de lucht waarbij het boomornament van het historische kasteelhek als structuur van de paden duidelijk zichtbaar is uitgebeeld.

Leerlingen van groep 7/8 van de Sint Bonifatiuschool uit Haarzuilens hebben de oudere dorpsbewoners uitgenodigd op tuin in hun 'restaurant'. De leerlingen hebben soep en kruidenboter gemaakt met teelt van de moestuin. Vervolgens deze uitgeserveerd, met brood erbij, aan de dorpsbewoners. Een prachtige dag!

Verantwoorde consumptie en productie – SDG 12

Bloemenabonnementen

Om de eigenaren van de bloemenabonnementen hun eigen plek 'om te landen' te geven is in 2023 de bloemenkraam gerealiseerd. Zo is het aftekenen van de CSA-leden die oogst of bloemen komen halen gescheiden. Wat dan weer de doorstroom van alles op de tuin bevordert.

Bloemenfeest

Op zaterdag 26 augustus 2023 is er Bloemenfeest geweest, in combinatie met de Feestmarkt van Emmaus. Dit leverde honderden bezoekers op en verkoop van vele bossen bloemen. Maar het zorgde vooral voor de verbinding met bewoners uit de wijde omgeving die de moestuin nog niet eerder bezocht hadden.

Oogstdeelnemers

Een van de items waarop SDG 12 gemeten wordt is het aantal consumenteneenheden. Elke courgette, pond aardbeien of portie sperzieboontjes is een consumenteneenheid. We komen dan als Moestuin de Haar op ongeveer 39.950 eenheden in een teeltjaar, een indrukwekkend aantal.

In 2023 hebben we nog een kleine groei, 30 stuks, in de oogstdeelnemers kunnen maken naar een totaal van 250.

Leuk is het enthousiasme waarmee vrienden, kennissen, burens of familie in de zomermaanden de oogst komen halen die hen gegund is door de oogstdeelnemer die dan op vakantie zijn. Hiermee ontstaat het eerste contact en soms volgt een deelname aan de CSA het jaar er op.

Door deze mond-tot-mond reclame, waarbij het oogstaandeel niet de ene maar de andere mond vult, ontstaat een neveneffect. Familie en burens ontmoeten elkaar op de tuin en daarmee ontstaat een verlenging van het sociale contact dat al aanwezig is. Ze kletsen even bij zo nemen we waar vanuit de oogstbegeleiding.

Biodiversiteit, de mindere kant

Het woord biodiversiteit heeft voor iedereen een positief beeld. De tuinders doen hun best om dat ook te bewerkstelligen zoals wij dat met elkaar in het hoofd hebben.

Tegelijkertijd groeit er ook biodiversiteit die minder gewenst is. De komst van de coloradokever in de aardappels en de kevertjes in de munt zorgen naast vraat van vogels en muizen voor een degradatie van de oogst. Daarnaast was er in 2022 al het eerste kweekgras en kwam in 2023 de winde ook opzetten. Nog los van sommige schimmels die opdoemen. Natuurlijk hele grote biodiversiteit maar als tuinder word je er niet blij van.

Voor de tuinders, die telen op de biologische leest, is het dan ook 'not done' om te grijpen naar bestrijdingsmiddelen. Dus komt het neer op handmatig de kevertjes verwijderen wat veel inzet van de vrijwilligers vraagt om wel een goede aardappeloogst te geven. En als dan toch de aardappelholheid toeslaat . . . dan is uitleggen aan de oogstdeelnemer nog het enige dat je kunt doen. Maar we weten met elkaar, in goede jaren delen we de overvloed en in mindere jaren leveren we ook allemaal wat in.

Met afdekken van hele teeltvakken, het handmatige verwijderen van kevertjes en nog vele andere maatregelen doen de tuinders er alles aan om de 'ongewenste biodiversiteit' te weren om het productieverlies te beperken. Belangrijk is dat de oogstdeelnemers dit weten en accepteren dat er soms iets minder of een mindere keuze is.

Recycling

Verpakkingsmateriaal zoals lege yoghurtblikjes, plastic bakjes, papieren zakken en dergelijke vinden inmiddels structureel hun weg naar de moestuin. Deels na een aankoop elders maar steeds vaker na gebruik vanaf de tuin ook weer retour. Emmertjes voor bijvoorbeeld de tomaten die al afgewogen klaar staan komen een week later weer naar de tuin. Maar ook in de aanschaf kijken de tuinders naar "Marktplaats", zijn bijna alle potjes 2^e hands geschonken of gekocht, hergebruiken ze de zaaitrays en wordt wol meerdere keren gebruikt op tuin.

Verantwoord oogsten

In de nieuwsbrieven leggen we uit hoe we telen op de tuin, hoe verantwoord te oogsten en nog veel meer. Zo vragen we deelnemers de gewassen voor een bepaalde hoeveelheid te oogsten volgens een bepaalde oogstinstructie. Dat levert dan ook weer groen afval op in de kruiwagens die bij de oogstvlagen staan. Met een klein bordje verzoeken we om een volle kruiwagen te legen op de composthoop. Zo maken we met elkaar het werk weer lichter, geheel in de gedachte van de CSA.

Plannen voor 2024

Avondschoffelen en oogsten

Op basis van de evaluatie van de tuinders, en daarmee de wensen van de oogstdeelnemers, en de wens van schoffelen in de avond gaat dit in 2024 gecombineerd worden.

Op de woensdagavond in mei tot en met augustus komt er een vast moment om te komen oogsten en is er gelijk de gelegenheid om te schoffelen. De eerste oogstdeelnemers hebben al aangegeven dat het dan een leuke combinatie is om zo ook een bijdrage aan de tuin te kunnen leveren. Vanuit de tuin gezien hopen we zo het onkruid beter onder controle te houden. Een mooi experiment waarvan we benieuwd zijn naar de resultaten.

Koelunit

De financiering van de koelunit is een onderdeel van de subsidieaanvraag bij Leader en was bedacht om in 2023 te realiseren. Ook dit project is door het schuiven van de muurkas en de aandacht die daarvoor werd gevraagd niet gerealiseerd. Afgesproken is wel dat dit voor 1 april 2024 wel zo moet zijn. Dit vraagt dus nog inzet van het klusteam om een afdak te maken waar de koelunit onder komt te staan.

Klimaatactie – SDG 13

Informeren over klimaatverandering en klimaatadaptie

Als moestuin merken we de effecten van de klimaatverandering. De hoeveelheid regen die valt is niet zo veel meer of minder. Het aantal dagen waarin het valt is echter sterk aan het afnemen. Dus als het regent valt er meer water in minder tijd op het land. Met de nieuwsbrieven en jaarverslag brengen we vrijwilligers, oogstdeelnemers en geïnteresseerden op de hoogte hiervan.

Klimaat adaptieve maatregelen

Naast informeren is er ook actie nodig. Want als er meer water in minder tijd op het land komt zijn er maatregelen nodig om het teveel aan water goed af te voeren of te bufferen.

Hoe hier mee om te gaan is een eerste aanzet mee gemaakt in 2023. Een tuinder, bestuurslid en oogstdeelnemer, met kennis op dit vlak, gaan in 2024 aan de slag om te zien wat en hoe we als moestuin met deze vernatting om moeten gaan. We zijn hier ook nog lerende in. De eerste stap is het in kaart brengen van de plekken waar het water op de tuin blijft staan na een regenbui. Dat dit hard nodig is blijkt ook aan het einde van het teeltseizoen van 2023, het land is zo nat dat er verrotting van de teelt plaatsvindt. Dit is vervelend voor de tuinders, die willen graag leveren aan de oogstdeelnemers. Maar als CSA weten we dat dit kan gebeuren en rekenen we op steun voor de tuinders vanuit de oogstdeelnemers.

Groene ruimte

Moestuin de Haar is 1,5 hectare groot waarvan ongeveer 8200 m² in gebruik is voor teelt van groenten, bloemen, kruiden en als het Mooiste Klaslokaal. Ook van de overige groene ruimte kunnen de aanwezigen genieten om bijvoorbeeld te picknicken aan de tafels waar anders de kinderen in groepjes aan werken.

Plannen voor 2024

Klimaatgesprekken

Klimaatgesprekken is een initiatief van de stichting klimaatgesprekken. In 6 bijeenkomsten kom je er als deelnemer achter hoe je zelf klimaatvriendelijker kunt leven op een manier bij jouw past. Dit alles onder leiding van een klimaatcoach. Klimaatcoach

Martine Kruiswijk gaat in de zomer van 2024 6 van deze bijeenkomsten op woensdagochtenden de tuin organiseren. Liefst lekker in de tuin, maar met regen in de muurkas.

Klimaat adaptieve maatregelen

In 2023 zijn de eerste voorzichtige stappen gezet om te zien op welke wijze we als moestuin hier iets tegen of mee, net hoe je kijkt, kunnen doen. Dat gaat zijn vervolg krijgen.

Een van de acties die we al uit kunnen voeren is minder overdag water geven. Bij het sproeien verliezen we nu water door verstuiven en verdampen. Door in de nacht te gaan sproeien benutten we al het water.

Op welke wijze Moestuin de Haar dit kan gaan ondervangen is nog niet duidelijk er zijn meerdere mogelijkheden in beeld aan het komen, dat het om een investering gaat vragen is helaas al wel duidelijk.

Leven op het land – SDG 15

Groenbeheer

Moestuin de Haar is in totaal 15000 vierkante meter groot. Compliment wat bij elk (werk)bezoek volgt is dat Moestuin de Haar zo'n nette tuin is. Dat komt natuurlijk door de inzet van iedereen.

Maar net als in ontmoetingen is de eerst aanblik veelzeggend en van invloed. Bij ons is dat toch het grasveld bij de entree en dan de rest van de tuin. We zijn dan ook heel blij dat onze 'Grastoppers' de grasmat zo mooi houden in samenwerking met de tuinders.

Biodiversiteit

Door de afronding van de middentuin, inclusief rozenboog, meer vaste planten en een insectenhotel (met eigen hotelmanager) neemt de biodiversiteit op de tuin alleen maar toe. De selectie van de planten in de midden tuin hebben ook tot doel meer insecten naar de moestuin te trekken. We zijn dan ook blij dat de structuur van de middentuin afgerond is en hierbij aan bijdraagt.

In combinatie met de bedden met bloeiende planten en bloemen in de teeltvakken om de juiste insecten in de tuin te krijgen zorgen we naast biodiversiteit ook voor verhogen van de teelt door de aanwezigheid van 'alle beestjes'.

De wadi, tussen Emmaus en de tuin, wordt door kap, snoeien en nieuwe aanplant ook van een breder scala aan groen voorzien. Zo staat daar bijvoorbeeld nu ook de lijsterbes die weer vogels aantrekt.

Door goed beheer leveren de tuinders hierbij ook een bijdrage aan de biodiversiteit. Zoals met de bloemenstroken in de bedden van de teelt.

Composteren

Met de groei van de tuin ontstaat er ook meer groenafval van de teelt. Dat benutten de tuinders dan weer om tot compost te verwerken. De oogstdeelnemers leren we het belang van de compostverwerking, en de kringloop, ook aan. Op de oogstdagen is daarom het verzoek om volle kruiwagens met resten groenafval zelf naar de composthoop te brengen. Het is leuk om te zien dat ook kinderen daar al in helpen en dan ook vragen naar het hoe en waarom van de compost(hoop). Het geeft ons weer een moment om een actieve bijdrage te leveren aan natuureducatie over de kringloop van groei naar bloei en afbraak in de natuur.

Plannen voor 2024

Vernieuwing aanwezige middelen

De diverse soorten doeken en netten op de moestuin slijten, een deel is aan vernieuwing toe.

We hebben we tot op heden gebruik gemaakt van pvc-buizen. De prijs en het verwachte gebruiksgemak waren een overweging tot aanschaf. Na langere tijd gebruik zien we toch dat het niet ideaal is, vooral de stevigheid en dus het 'ophouden' van de netten wordt minder.

Het idee is daarom om een stevige versie van bijvoorbeeld betonijzers, zoals gezien bij de Historische Moestuin in Doorn, aan te gaan schaffen.

Biodiversiteit Moestuin de Haar

In het werk en de daarbij behorende dagelijkse keuzes van de tuinders is het denken aan de biodiversiteit een proces wat ingebed is. Het voelt voor de tuinders dan ook niet als een 'extra activiteit'. Voor de stichting voelt dit anders. Want ontwikkelen van de laatste open delen van de tuin vraagt om aandacht en keuzes.

Samen optrekken, deels vanuit wat je doet en deels met verbijzonderde aandacht, om in het najaar van 2024 te kijken wat de mogelijke inrichting kan zijn van het meest links gelegen noordelijke tuinvak.

Waarom geen bijenkasten? Gebleken is dat er in de boomgaard, ten noorden van de moestuin, en bij Emmaus al bijenkasten staan. De bijen zwermen tot een kilometer verder, daarmee is er dus al een overlap tussen de kasten die in de omgeving aanwezig zijn.

Het plaatsen van bijenkasten op de moestuin zelf gaat dan niet bijdragen aan de biodiversiteit. Sterker nog, het gaat er juist ervoor zorgen dat de wilde bijen verdrongen worden en zorgt daarmee voor afname van de biodiversiteit.

Voedselverspilling voorkomen

Alle oogst wordt geteeld voor de oogstdeelnemers. In de zomer zorgt dat ook voor een vast aantal groenten van vijf stuks en daarnaast nog twee tot drie keuzegroentes. De oogstdeelnemers mogen daarom ook in hun vakantie iemand anders van hun aandeel laten genieten, familie, vrienden of burens eten dan lekker mee van de tuin.

Door de overvloed in de zomer is het voor de tuinders ook mogelijk om zomerabonnementen te verkopen. Vaak aan mensen op de wachtlijst zodat ze al wel vast kennis kunnen maken met de tuin en zijn mogelijkheden. Maar ook met restaurant Het Wapen van Haarzuylen is een goed contact. Groenten van de tuin bepalen daar soms de extra's op de menukaart, zoals courgettesoep.

Soms is er ook oogst die de tuinders niet als onderdeel van het aandeel willen aanbieden. Onder de noemer 'Red mij van de composthoop' gaat zo de teelt met een vlekje of een plekje toch nog mee in de tassen van de oogstdeelnemers naar huis.

2. Cultuur en Historie

Duurzame steden en gemeenschappen – SDG 11

Cultureel erfgoed

De moestuin is als geheel een stuk cultureel erfgoed¹. Door de afgelopen eeuwen heen is de functie van de moestuin wel steeds veranderd, maar werd door ons weer in ere hersteld, met als landschapskunst de Cuypersboom van het hek naar het kasteel als graspaden in de middentuin.

Muurkas

Een planning met diverse partijen zoals de gemeente Utrecht, Natuurmonumenten, de architect en een constructeur heeft het in zich dat je die niet helemaal haalt. Maar het feit dat in 2024 de muurkas er staat is zeker!

Omdat bij fondsen de uitkering na realisatie is, met soms een optie voor een deel bij de start van een project, was er behoefte aan een overbruggingskrediet. Hier is met meerdere banken over gesproken, met weer extra kosten als gevolg als we dat kozen. Daarop volgde een plan om de CSA te benaderen voor een lening. Om een lang verhaal kort te maken. Het is in orde gekomen met een minimum aan administratieve last en kosten zonder de gehele CSA te mobiliseren.

De buitenkant van de muurkas was daarmee op orde. Maar dan volgt de binnenkant. Om die te realiseren is vanaf eind oktober wel de gehele CSA gemobiliseerd. Zowel om zelf een donatie te doen maar vooral om de eigen omgeving te vertellen waarom zij de moestuin zo mooi vinden en waarom hun familie, vrienden en kennissen een donatie voor de binnenkant voor de muurkas zouden moeten doen.

Plannen voor 2024

Project Opbouw oude staketsels

Door de bouw van Leidsche Rijn zijn er in het gebied vele kassen verdwenen. Tijdens de bouw is in overleg tussen de Gemeente Utrecht en Natuurmonumenten een aantal kassen gedemonteerd en op de locatie van de moestuin geplaatst.

¹ *Wat door vorige generaties is gebouwd of gemaakt en wat nu nog bestaat en tegenwoordig monumentale of museale waarde heeft.*

Afhankelijk van de ontwikkeling van de plannen voor de educatie, biodiversiteit en historie op de moestuin is het mogelijk dat de staketsels van de oude kassen weer in het meest linker noordelijke tuinvak voor een deel weer een bestemming krijgen. Dat dit slechts voor een deel van de staketsels een optie is, dat zien we nu al in. Hoe en wat dan met het gedeelte dat wij niet benutten is een punt van overleg met de partijen in 2024.

Verharding paden

Haaks op het vernieuwde pad op de moestuin loopt ook een pad in de noord-zuid richting, wat van slechte kwaliteit is en bestaat uit gecraqueleerd asfalt. Het vervangen van dit pad is ook opgenomen in de Leader-aanvraag. Het doel is om een deel van de materialen voor de aanleg al aan te schaffen.

Het pad ligt aan de rand van de tuin, aan de oostzijde, vandaar dat we de vernieuwing van dit pad in een later stadium doen.

Tuinmarkering

We merken na enkele jaren gebruik dat de teeltvakken aan de wandel lijken te gaan. Want de markeringen op de hoek van een teeltvak overleven niet altijd, het gras wordt dan net even anders gemaaid, een pad wordt breder of smaller na bewerkingen afijn de juiste maatvoering dient weer eens goed geplaatst te worden en in een definitieve variant.

Een groenstalen paal met tevens de aanduiding van het teeltvak lijkt nu de logische oplossing.

Zelfrondleiding

De zelfrondleiding afronden en uitbreiden met QR-codes is in 2023 niet gerealiseerd. Dit project schuift door naar 2024. Tips over hoe dit technisch makkelijker te realiseren is komen spontaan binnen. Het is leuk dat anderen dit als een mooi onderwerp zien, er over nadenken en hulp aanbieden. Uiteraard kan een bezoek aan de muurkas in de rondleiding op de tuin niet ontbreken.

3. Mens, Zorg en Maatschappij

Goede gezondheid en Welzijn – SDG 3

Sociaal contact

Moestuin de Haar werkt vanuit het concept CSA, Community Supported Agriculture. De tuinders telen voor de oogstaandelen, de opbrengst gaat naar de CSA terug. Dat is niet mogelijk zonder de bijdrage van de vrijwilligers. Want de hoeveelheid werk op de moestuin is niet te realiseren door alleen de tuinders. De vrijwilligers zijn daarom ook onderdeel van de gemeenschap rondom de tuin.

De groep vrijwilligers is zeer divers. Voor een deel ervan vervult de tuin een sociale functie voor de ander is het een plek om (weer) aan het werk te gaan.

Daarnaast draagt de tuin bij aan dit SDG door het verspreiden van educatieve communicatie over de voeding die we telen en de wijze waarop je het kunt bereiden om zo een gezonde levensstijl te bevorderen.

Live to 100

We zagen deze documentaireserie op Netflix waarin Dan Buettner de Blauwe Zones in de wereld bezocht. Hij wilde ontdekken wat nu maakt dat daar, bovengemiddeld, mensen 100 jaar of ouder worden.

Hij vond patronen die er als volgt uitzien. Maak van beweging een gewoonte – met de hand, loop, werk in een tuin. Een positieve houding – ontspan regelmatig, vind geloof, sta op met een doel. Eet verstandig – eet plant georiënteerd, drink wijn, doe het met mate. Verbind – familie eerst, partnerschap, maak deel uit van een groep.

De vraag welke bijdrage de moestuin dan kan leveren aan het langer leven is dan een interessante. Kijk de documentaire en vul het in voor uzelf.

Dat we als CSA op enige wijze bijdragen is wel ons gevoel.

Gezond gereedschap

In 2023 is doorgedaan op de weg van 2022

De aanschaf van een kantensnijder, een elektrische kar en een elektrische kruiwagen zijn aankopen die hier echt een bijdrage in leveren. Met name de elektrische kar en kruiwagen zorgen ervoor dat ook de oudere vrijwilliger zijn steentje kan blijven bijdragen. Daarmee verhogen we het welzijn van deze vrijwilligers.

Kwaliteitsonderwijs – SDG 4

Mooiste klaslokaal van Nederland

De scholen die de moestuin al bezochten kunnen sinds 2023 genieten van de afgeronde middentuin. De tuin als geheel is nu gereed als mooiste klaslokaal van Nederland. Wat niet wegneemt dat we kansen voor verbetering of uitbreiding niet laten liggen.

Het lesprogramma op de moestuin werd gedaan door een moestuincoach. Gezien de wensen van de coach en tuinders is er afgesproken dat we nu zelf een lesprogramma ontwikkelen wat echt geschreven is door en voor de tuin.

In 2023 zijn ook de eerste maatschappelijke stages gelopen vanuit de middelbare school. Zo draagt de moestuin steeds meer bij aan het onderwijs.

Stagetuin

Naast stage voor opleidingen voor tuinder komt ook de vraag voor een maatschappelijke stage bij de moestuin in 2023 binnen. Het is mogelijk gebleken om deze te bieden aan een aantal leerlingen van een middelbare school.

Plannen voor 2024

Klaslokaal verbreden

Omdat het koken op de moestuin met de aanwezige teelt succesvol is wille we ook kijken of daar in het koken passender kunnen maken voor de kinderen. Welk kookgerei is voor hun onhandig en zouden we speciaal 'kinderkookgerei' voor in de plaats moeten hebben?

Waardig werk en economische groei – SDG 8

(Re)Integreren, nogal wiede(n)s

In de eerste jaren van de opstart van de moestuin hadden we vrijwilligers die zelf de tuin opzochten om weer in het ritme van werken te komen om zo weer aan de slag te gaan bij de eigen werkgever.

In 2023 is de samenwerking ontstaan met Workflow, een bedrijf dat zorgt voor werkplekken bij (re)integratietrajecten. Workflow begeleidt en de tuinders bieden de mogelijkheid om deel te nemen. Zo is de tuin beschikbaar om te wennen aan werkritme en aan het werk zijn.

Dus in overleg met de tuinders en binnen de mogelijkheden van de tuin dragen we op deze wijze bij om mensen weer op weg te helpen. Deze samenwerking wordt in 2024 voortgezet.

Plannen voor 2024

Onderzoeken maatschappelijke en sociale functie

Vanuit de stichting wilden we in 2022 onderzoeken of en op welke wijze we onze maatschappelijke en sociale functie waarmaken.

Door ons Plan van Aanpak anders in te delen, op basis van de SDG's krijgen we meer inzicht in onze impact. Zo kunnen we nagaan waar we met onze bijdrage iets kunnen toevoegen of verhogen.

Hoe mooi is het dan dat er contact ontstaat met Hark je Happy, een initiatief van MOfenz uit Stichtse Vecht. Voor nu zitten we in de fase van kennismaken en kijken naar de mogelijkheden om dementerenden die nog zelfstandig thuiswonen in samenwerking met, en onder begeleiding van, deze organisatie deel te laten nemen in werkzaamheden in de tuin. Wat dit in 2024 gaat betekenen gaan we zien.

Partnerschappen om doelstellingen te bereiken – SDG 17

Partnerschap

Partnerschappen dragen bij om de moestuin te laten groeien en mooier te laten worden. Mede door de partners kan de moestuin zijn bijdrage leveren aan de maatschappij op de hiervoor opgenomen SDG's.

In de doorgroei van Moestuin de Haar is het ook van belang om financieel de 'eigen boontjes te kunnen doppen'. Daarvoor was in 2021 al gestart met Vrienden & Partners van de Moestuin. In 2023 is daar één partner bijgekomen. Vanwege de aandacht voor de muurkas is verdere werving van Partners er niet van gekomen.

Plannen voor 2024

Vergroten aantal vrienden en partners

Dit is een punt wat in 2023 is blijven liggen door de inzet voor de muurkas. In 2024 willen we dit nu op gaan pakken. Want zonder structurele financiële steun kunnen we niet bestaan. We zagen ook in 2023 groei maar het gaat langzaam. De komst van de muurkas en de daarbij komende publiciteit is een momentum om meer vrienden en partners te verwerven.

In 2024 wordt er ook een pilot gedraaid om bedrijfsbezoek te gaan faciliteren. De zoektocht is dan hoe je een 'uitje', werken en/of leren in de moestuin en versterken van het team tot één of twee dagdelen maakt. Waarbij het voor een bedrijf dus interessant is om daar gebruik van te maken. Maar gezien de organische groei op andere vlakken hebben we er alle vertrouwen in dat ook dit mogelijk is.

Winterrust

Het realiseren van een goed seizoen, ook in 2024, vraagt weer om nieuwe energie. Die gaan we de komende tijd opdoen. De tuinders ruimen nog de laatste zaken op, dan gaat het hek op slot tot eind januari 2024.

4. Financiering van het Plan van Aanpak

Tuinder

In de eerste drie jaar van het bestaan van Moestuyn de Haar heeft de stichting de tuinders financieel ondersteund door bij te dragen aan teeltbenodigdheden en de aanschaf van zaden en plantgoed ten behoeve van de teelt voor de oogstdeelnemers. Sinds 2023 dragen de tuinders de kosten hiervan geheel zelf.

Vanaf 2024 gaan de tuinders een gebruikersvergoeding betalen voor het gebruik van alle middelen die de stichting ter beschikking stelt om het eigen inkomen te verdienen. In onderling overleg spreken de VOF en de Stichting af op welke basis deze vergoeding berekend wordt en hoe hoog deze gaat zijn.

Stichting

De stichting heeft jaarlijks een vast aantal kosten die zij wil financieren vanuit de Vrienden en Partners. De inkomsten van de Vrienden en Partners waren tot in 2022 nog niet toereikend om dat te kunnen doen.

De verwachting is dat ook in 2024 er nog een klein deel via fondsen of subsidie verkregen moet worden.

De totale kosten zijn ongeveer € 4.000. Dit betreft belastingen, verzekeringen, promotiekosten en kosten ten behoeve van de vrijwilligers zoals handschoenen, koffie en thee. Ook zijn er ongeveer € 1000,- aan kosten voor reparatie van apparatuur en voorzieningen zoals de beregeningsinstallatie en de machines. Deze kosten worden gedekt door de bijdragen van Partners en Vrienden. Voor kosten van afschrijvingen en groot onderhoud van de vaste activa zoeken wij nog enkele partners.

Projecten Plan van Aanpak

Hieronder volgt een overzicht van de onderwerpen die zijn genoemd in dit Plan van Aanpak met de daarvoor begrote bedragen. Op het moment dat er een fonds of subsidieverstrekker nodig is voor de financiering wordt er de komende winter een projectplan voor geschreven.

We hebben het afgelopen jaar ervaren dat hierbij meerdere SDG's samen komen waarbij het goed beschrijven van wat we willen en wat dat oplevert positief wordt ontvangen.

Uitgaven voor het bestrijden van de klimaatgevolgen	€ 500,-
Aanpassing beregeningsinstallatie	€ 4.000,-
Mini trekker en toebehoren	€ 25.000,-
Vernieuwen en verbeteren aanwezige middelen	€ 3.000,-
Onderzoeken maatschappelijke en sociale functie	€ 250,-
Waterpomp muurkas	€ 500,-
Zonnepaneel en accu voor waterpomp muurkas	€ 1.500,-
Inrichting Noordvak links naast tunnelkassen	€ 500,-
Tuinmarkering	€ 250,-
Kookgerei voor kinderen	€ 250,-
Onvoorziene plannen	€ 500,-
Totaal	€ 36.750,-

Leader gelieerde projecten fase 1 en fase 2

De projecten voor deze fase zijn volledig afgerond.

Leader Project Fase 3

Deze fase bestaat uit de muurkas, de koelunit en het verharde pad in de noord-zuid richting. Vanwege de opgelopen vertragingen en de gewijzigde inzichten in output en kosten is bij Leader in 2023 twee keer een wijzigingsverzoek ingediend.

Dit maakt het mogelijk dat realisatie van de drie onderwerpen mogelijk is tot in het eerste kwartaal van 2024. De financiële afwikkeling met alle overige fondsen en met Leader is dan mogelijk in het tweede kwartaal. Met als laatste handeling het terugbetalen van het overbruggingskrediet.

Projecten Leader-POP3 traject

De stichting heeft een subsidietraject doorlopen bij Leader. We merken dat het verkrijgen van een Europese subsidie dan ook leidt tot de vraag of bijvoorbeeld de Gemeente Utrecht een bijdrage doet.

Een Leader subsidie bevat de volgende financieringsconstructie:

25% via traject Leader vanuit Europa

12,5% Provincie Utrecht

12,5% Gemeente Utrecht.

Dat betekent dat de financiering van de resterende 50%, van de totale kosten, door de stichting via andere private kanalen gerealiseerd moet worden.

Fondsenwerving

Voor de projecten van Leader is het dus noodzakelijk dat de stichting de overige 50% van de bedragen via eigen gelden, fondsen of subsidies realiseert. De stichting is daar succesvol in geweest en alle projecten zijn tot op heden gerealiseerd.

De fondsen vragen dan vaak ook weer om eigen bijdrage. Dat is ons ook elke keer weer gelukt. De laatste stap daarin is het zelf financieren van de inrichting van de muurkas.

Hiervoor gaan we uit van de kracht van onze eigen Community Supported Agriculture. Door deze in beweging te krijgen willen we € 24.000,- bij elkaar krijgen voor de inrichting van de muurkas.

[iets bij afsluiten van een tussenstand?]

Bijlage A – MAEX, Social Handprint

Stichting
Moestuin de Haar

MAEX resultaat 2022

De afbeelding visualiseert de positieve bijdrage van Stichting Moestuin de Haar aan de 17 SDG's. De bijdragen per SDG zijn relatief ten opzichte van elkaar weergegeven.

Indicatie Impactwaarde 2022
€ 260.000,-

	- voorlichting geven over een gezonde levensstijl - algemeen - Dagbesteding bieden (niet gericht op arbeidsmarkt)	400	aantal bereikte personen
	- sociale contacten verzorgen gericht op voorkomen van eenzaamheid	200	aantal personen x gemiddeld aantal uren
	- extra lesmateriaal bieden	600	aantal personen x gemiddeld aantal contacten
	- toegang tot kennis bieden (bibliotheek etc.)	1400	financiële waarde van het lesmateriaal
	Stageplek bieden MBO/HBO opleiding	100	aantal bereikte personen
		240	aantal scholieren x gemiddeld aantal dagen
	- duurzame energie inkopen	3168	aantal kWh
	- leegstaande gebouwen een nieuwe bestemming geven	50	aantal m2 in totaal
	- ruimtes delen	218	aantal m2 ruimte x aantal gedeelde dagen
	- buurt evenementen organiseren	75	aantal bereikte personen
	- vastgoed met een maatschappelijke functie	32	aantal m2
	- aantal bezoeken	9100	aantal bezoeken
	- afvalinzameling	160	aantal kg
	- producten delen (niet transport of ruimtes)	200	aantal matches gemaakt
	- voorlichting geven over duurzame consumptie	1680	aantal bereikte personen
	- biologische landbouw/productie	41242	aantal consumenteneenheden
	- voedselverspilling voorkomen	400	aantal geredde producten
	- groene ruimtes creëren (totaal van alle jaren)	8102	aantal m2
	- groenbeheer	15000	aantal m2
	- composteren	8400	aantal kg geproduceerd
	- maatregelen treffen om biodiversiteit te stimuleren	25	aantal maatregelen
	- informeren over biodiversiteit	1680	aantal bereikte personen
	- samenwerken aan de maatschappelijke doelen	21	aantal partijen

Bijlage B – Organisatie van Moestuin de Haar

Moestuin de Haar bestaat uit twee rechtspersonen: Stichting Moestuin de Haar en VOF Zelfoogsttuin de Haar.

De Stichting

De stichting pacht de grond van Natuurmonumenten, als onderdeel van Landgoed Haarzuilens, en draagt de verantwoordelijkheid voor de infrastructuur, subsidieaanvragen, vergunningen en heeft de tuinders ondersteund in het opstarten van de tuinderij (ook financieel). Daarnaast stimuleert de stichting duurzaamheid, educatie, sociaal maatschappelijke betrokkenheid en de cultuur-historische waarden van de moestuin. Door de keuze van de tuinders voor een CSA-tuin, met daaraan gekoppeld een gedeeld waarden- en normenpatroon voor een leefbare aarde, dragen ze ook bij aan de doelen van de stichting.

De stichting zorgt dan dus ook voor toekomstige vernieuwing van de infrastructuur en gereedschappen die in beheer zijn van de stichting. Dit plan van aanpak betreft de activiteiten van de stichting, uiteraard in afstemming met de tuinder.

De VOF

De oogstaandelen² koop je van de tuinders, van Zelfoogsttuin de Haar. De aansturing en de verantwoordelijkheid voor de vrijwilligers en stagiaires ligt ook bij de tuinders. Zo vormt dit alles bij elkaar een CSA, een gemeenschapsvorm, waarbinnen tuinders, oogstdeelnemers en vrijwilligers met elkaar samenwerken.

² Met een oogstaandeel betaal je vooraf per jaar een bijdrage en daarvan kun je naar verwachting circa 30 weken oogsten met gemiddeld 5-6 producten per week.